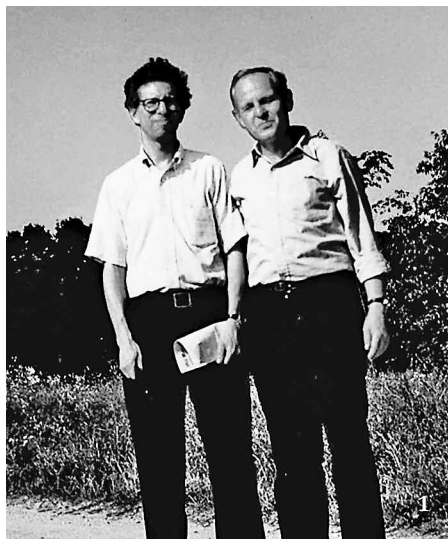

Libuše Koubská: Volnomyšlenkář. Osudy a postoje molekulárního genetika Jana Svobody

Libuše Koubská je zkušená novinářka, redaktorka a popularizátorka vědy, zejména oborů biologických a lékařských. V poslední době se zaměřuje na autobiografická vzpomínání našich předních osobností (spisovatel, scénárista, dramatik a překladatel Jiří Stránský, neuropatolog František Koukolík). Ve své knize *Volnomyšlenkář* zpovídala světově známého specialistu, virologa prof. RNDr. Jana Svobodu, DrSc.

Kniha je rozvržena do 12 kapitol, které připomínají jednotlivé měsíce celoživotního ročního běhu. První z nich se věnuje vzpomínkám malého Honzika v závažném období protektorátu a v poválečných letech. V klíčovém r. 1948 je mu 14 let a nachází se v období, kdy se utvářejí kritické postoje k událostem i k okolnímu světu. Mladý Jan má ještě štěstí, že v průběhu jeho gymnaziálního vzdělávání poslouchá „staré“ prvorepublikové profesory, kteří v něm vzbudili celoživotní zájem o historii a vědy humanitní, ale také o vědy přírodní. K determinaci jeho pozdějších kritických postojů přispělo i „chození“ do Sokola a do křesťanského sdružení mladých mužů (YMCA). Další kapitoly pak pojednávají o studiích na tehdejší Biologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, vyhaňování jeho zájmů, které Jana Svobodu nakonec směřují k cytologii. K ní musel ovládnout řadu experimentálních technik, včetně kultivace buněk a mikrochirurgie, poprvé se také seznamuje s nádorovou buněčnou transformací vyvolanou virem Rousova sarkomu. Po studiích přichází do Ústavu experimentální biologie a genetiky Československé Akademie věd (dnes Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.) na oddělení prof. Milana Haška – v té době již světově uznávané pracoviště, zejména co se týče výzkumu problematiky imunologické tolerance. Zde se už definitivně věnuje imunologické toleranci vůči ptačím retrovirům, hlavně vzniku nádorového bujení po infekci virem Rousova sarkomu. Předvídavě prokazuje, i když zatím bez ohlasu odborné veřejnosti, že se geny viru jako provirus mohou zabudovat do eukaryotního buněčného genomu. V následných poměrně komplikovaných pokusech tuto hypotézu potvrzuje. Úspěšně publikuje, pomalu dochází ohlasu i u do té doby „nevěřících“ virologů. Výsledky experimentů mu otevírají cesty na konferenci a sjezdy do zahraničí a je zván přednášet na univerzitách a odborných ústavech po celém světě, včetně Spojených států amerických, Anglie, Francie, Nizozemska, ale i Ruska (tehdejší Sovětský svaz) a Číny.

Autorka Svobodovy autobiografie nezapomíná přiblížit jej i z lidské, občanské, nikoli jen odborné stránky. Podstatnou část knihy věnuje jeho rodinným vzpomínkám, ale i postojům k stěžejním událostem doby (rok 1968), jež určily dvacetileté temného období normalizace. Zdůrazňuje

1 Jan Svoboda (vpravo) s H. M. Teminem ve Wisconsinu v 60. letech. Tehdy pět let jediní na světě hájili teorii virových genů zabudovaných do genetické informace.
2 S americkým kolegou, nositelem Nobelovy ceny M. J. Bishopem v Kutné Hoře v r. 1995. Snímky z archivu J. Svobody

hlavně jeho působení, ať už vědecké nebo organizační (jako ředitel ústavu v letech 1991–99), a boj o Akademii věd a její postavení jako instituce nezávislé na politice. Jan Svoboda má v této době poměrně významné slovo, a to díky své invenci, vědecké úspěšnosti a mezinárodnímu vědeckému ohlasu. Autorka správně připomíná, že nebyť tehdejších politických poměrů v Československu, práce Milana Haška o imunologické toleranci stejně jako Svobodovy objevy virologie retrovirů by byly získaly Nobelovu cenu. Zde namísto upozorňuje na mezinárodní vědeckou kolegialitu: ve svých nobelovských proslovech zcela nezištně připomněli Peter B. Medawar (Nobelovu cenu dostal v r. 1960 spolu s Frankem M. Burnetem za objev získané imunologické tolerance) nepominutelnou účast M. Haška na objevech a objasnění imunologické tolerance, stejně jako Howard M. Temin (David Baltimore a Renato Dulbecco, 1975, přenos informace z RNA k DNA) a také Harold E. Varmus a Michael J. Bishop (1989, objev onkogenů) stěžejní podíl Jana Svobody na těchto objevech.

Je třeba vyzdvihnout, že mimo odborné aktivity L. Koubská nezapomněla (rovněž fundovaně) vystihnout filozofické postoje prof. Svobody k současnému i budoucímu dalšímu směřování vývoje lidstva, problematice nejen biologické, ale také historicko-politické, včetně zasvěcených komentářů k rozvoji biomedicinských věd (např. v pasáži Myslet a mluvit svobodně).

Autobiografická kniha o Janu Svobodovi je záslužný čin. Zejména čtenáři Živy, i když se zajímají o jiné biologické obory,

by se měli seznámit s jeho životními peripetemi. Aby si právě ti mladší uvědomili (a starší nezapomínali), že i v dobách pro náš národ historicky velmi těžkých jsme měli (a dosud máme) významné vědce také v biomedicinských oborech. V případě Jana Svobody však nejde jen o vědu samotnou, o významné objevy na poli virologie. Za jeho více než dvěma sty odborných prací se skrývají další nesčetné aktivity, činnost pedagogická, členství v mnoha vědeckých společnostech i v redakčních radách odborných periodik a v neposlední řadě umění sdílet „vysokou vědu“ přístupnou formou laickým čtenářům.

Na úplný závěr si rád dovoluji poznamenu, že recenzent, jak se obecně chápe, má spis či práci kriticky ohodnotit. V této souvislosti se termínem „kriticky“ často rozumí hlavně vystihnout negativa. V tomto případě však nemohu než konstatovat, že jak nápad, tak zpracování životního běhu prof. J. Svobody je originální, ale i výstižné. Není co dodat. Jana Svobodu znám od r. 1958, když jsem se jako student střední školy a později Přírodovědecké fakulty UK účastnil jeho prvních pokusů na oddělení Milana Haška. Proto dosvědčuji přesné vystižení kamarádství a vzájemné usilovné spolupráce na zmíněném pracovišti, jež zde panovaly už od začátku 60. let minulého století. V r. 1967 se mé a Janovy odborné cesty rozdělily (odešel jsem na imunologické pracoviště Mikrobiologického ústavu ČSAV). Nerozešlo se ale naše přátelství (často i tvrdě diskutující), které trvá dodnes. Tolik pouze stručné vysvětlení, proč pravdivost výpovědí v knize Libuše Koubské vysoce oceňuji.

Ještě je třeba v rámci recenze podotknout, že text doprovázejí dokumentární fotografie zachycující tehdejší známé osobnosti. Připomenou je spíše pamětníkům, přesto sem však patří. Stejně tak i krátká interview s našimi významnými osobnostmi vědy v závěrečné pasáži nazvané Profesor Jan Svoboda – jak jsme ho poznali, kdy autorka vyzpovídala prof. Ctirada Johana, prof. Rudolfa Zahradníka, dr. Zdenku Tuháčkovou a slovenského virologa doc. Čestmíra Altanera.

**Academia, Praha 2015, 128 str.
Doporučená cena 285 Kč**

